

FİNANSAL LIBERALİZASYON POLİTİKALARI ve GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ (1989-2004)*

Şerife ÖZŞAHİN**

ÖZET

1989 yılı sonrasında Türkiye ekonomisinde uygulamaya konan finansal liberalizasyon politikaları, reel faizlerin pozitif oranlara yükseltilmesi ve finansal kaynak miktarındaki artış gibi sonuçları dolayısıyla ekonomide önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu tür politikalar sonucunda özel sektör tasarruf hacmi ve yabancı sermaye girişi yoluyla ülkeye gelen yabancı tasarrufların artışı aynı zamanda finansal derinleşmenin sağlanmasına da hizmet etmiştir. Bu çalışmada öncelikle finansal baskı politikalarının ekonomide yol açacağı olumsuzluklar nedeniyle terk edilmesi gerektiğini savunan ve finansal liberalizasyon hipotezi olarak da bilinen McKinnon-Shaw hipotezi tanımlanmıştır. Ardından liberalizasyonda uygun sıralamanın ne olabileceği ve liberalizasyona yönelik eleştirilere dair bilgilere yer verilmiştir. Son olarak ise Türkiye ekonomisinin finansal liberalizasyon sürecinde bazı makro değişkenler ve gelir dağılımındaki değişim 1989-2004 dönemine ait veriler kullanılarak incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Liberalizasyon, McKinnon-Shaw Hipotezi, Gelir Dağılımı, Türkiye.

FINANCIAL LIBERALIZATION POLICIES AND ITS EFFECTS ON INCOME DISTRIBUTION(1989-2004)

ABSTRACT

Policies of financial liberalization that put into action in Turkish economy after 1989 have led to vital changes in economy as a result of positive real interest rates and increasing financial funds. As a consequence of such policies, increase in foreign savings by means of volume of private sector savings and foreign capital inflow serve for financial deepening as well. In this study, first, McKinnon-Shaw hypothesis also known as financial liberalization hypothesis, which contends that financial repression politics needs to be abandoned, is defined. Afterwards, some information related to appropriate order of liberalization and critics targeting liberalization were given. Lastly, multiple macro variables and change in the distribution of income were analyzed using the data covering the years 1989-2004.

Keywords: Financial Liberalization, McKinnon-Shaw Hypothesis, Income Distribution, Turkey.

* Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda Doç.Dr.Ahmet Ay danışmanlığında yürütülmüş olan "Finansal Liberalizasyon Gelir Dağılımı İlişkisi ve Türkiye Örneği(1989-2004)" başlıklı yüksek lisans tezinin özetidir.

** Arş.Gör, Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkeler kalkınma sürecini başarıyla tamamlayabilmeleri için gelişmiş ve finansal derinleşmesini tamamlamış finans piyasalarına, bu piyasalarda faaliyet gösteren finansal kurumlara ve pek çok finansal araca ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ülkeler ancak gelişmiş finansal piyasalarında yeterli düzeyde kaynak bulunması ve bunları yatırımlara dönüştürmesi neticesinde gelişmişliğin önündeki engelleri kaldırabilecek ve sürdürülebilir bir büyümeyi yakalayabileceklerdir. Dünya ölçeğinde finansal piyasaların genel yapısı incelendiğinde özellikle 1980 yılı sonrası, teknolojik ilerlemenin de desteğiyle finans sisteminin büyük çaplı düzenlemelere tabi olduğu söylenebilir.

1980 yılı öncesi pek çok ülkede hükümetlerin piyasalar üzerinde baskıcı politikalar uyguladığı ve etkin bir finansal sistemin oluşmasına imkan tanınmayan ekonomik bir yapı mevcuttu. Bu dönem sonrasında finansal liberalizasyonla birlikte uluslararası düzeyde yeni finansal araçların devreye girdiği, finansal işlem sayısındaki artış yanında yüksek maliyetli finansal krizler ve kırılgan bir ekonomik yapının bir arada olduğu bir yapıyla karşı karşıya kalınmıştır.

Bu çalışmada giriş bölümünden sonra finansal liberalizasyon öncesi piyasalarda yaygın olan finansal baskı uygulamalarına dair genel açıklamalara yer alacaktır. Finansal baskı politikalarının ekonomide yol açacağı olumsuzluklar dolayısıyla terk edilmesi gerektiğini savunan ve aynı zamanda finansal liberalizasyon hipotezi olarak da bilinen McKinnon-Shaw hipoteziyle ilgili temel noktaların açıklanmasının ardından liberalizasyonun uygun sıralamasının ne olabileceğine ve liberalizasyona yönelik eleştirilere dair bilgiler sunulacaktır. Türkiye ekonomisinin finansal liberalizasyon sürecinde temel makroekonomik değişkenler ve gelir dağılımının nasıl bir seyir izlediğine dair açıklamaların ardından son olarak sonuç bölümüne yer verilecektir.

2. LIBERALİZASYON ÖNCESİ EKONOMİK YAPI: FINANSAL BASKI

1970'li yıllara dek gelişmekte olan ülkelerde uygulanan finansal politikaların Keynesyen ve yapısalcı görüşlerin etkisi altında kalması nedeniyle düşük faiz ve öncelikli kredi gibi uygulamaların ekonomide toplam yatırım hacmi ile büyüme oranını artıracığına yönelik bir düşünce hâkimdi (Auerbach ve Siddiki, 2004: 247). Bu amaç doğrultusunda finans sektöründe yaygın biçimde uygulanan faiz oranlarına tavan konması, kredi tahsisine yapılan müdahaleler, kamu açıklarının banka kaynaklarından karşılanması sonucu kredilerin etkisiz biçimde kullanımı ve ekonomide finansman ihtiyaçlarının tefeci ve faizcilerden karşılanmasına yönelik politikalar McKinnon(1973) tarafından finansal baskı olarak adlandırılmıştır (McKinnon, 1973: 68-69).

Daha derin bir tanımlamayla finansal baskı, büyük bankaların mülkiyetinin devletin elinde olması, bankacılık sistemine girişe ilişkin kısıtlamalar, yüksek karşılık oranları, faiz oranları üzerine konan yasal tavanlar, kredilere yönelik miktar kısıtlamaları ve yabancılarla olan finansal işlemlere sınırlama getirilmesi gibi farklı çeşitlerde uygulanmaktaydı(Graham, 1996: 3). Hükümetlerin finansal sistemde baskı yaratan bu tür uygulamaları tercih etmesinin nedenleri ise şunlardır(Denizer vd., 1998: 3):

- Ticari bankalar için yüksek zorunlu likidite ve karşılık oranları, devlet için yapay bir talep kaynağı oluşturmaktadır.
- Devlet, kredi talebinde bulunan pek çok alıcı arasında kredi tahsisi yapma imkanı bulur.
- Faiz oranlarının baskı altında tutulması ve hatta negatif değerler alması neticesinde birikim yapmaktan vazgeçen tasarruf sahipleri, bankacılık sektöründen vazgeçerek, varlıklarını yabancı piyasalarda tutmaya başlarlar.

Fry(1997), finansal baskı uygulamasının ekonomide dört sorun ortaya çıkaracağı belirtmiştir. Bu sorunlardan ilki, düşük faiz oranlarının cari tüketimi gelecekteki tüketim karşısında teşvik etmesi ve tasarrufları düşürücü etkisidir. İkincisi, kredi sahipleri banka mevduatı aracılığıyla borç vermektense nispeten düşük getirili projeleri finanse etmeyi isteyeceklerdir. Üçüncüsü, düşük kredi oranları üzerinden bankalardan alınan krediler, sermaye yoğun projelerde kullanılabilir. Son olarak ise potansiyel borç alıcıları, yüksek faiz oranlarından borçlanmak istemeyen düşük getirili projelere sahip girişimcilerden oluşabilir(Fry, 1997: 755).

Finansal baskı uygulamalarının ekonomide olumsuz etkiler yaratacağını belirterek baskıcı politikalara ilk eleştiriye getiren isimler ise McKinnon(1973) ve Shaw(1973) olmuştur. McKinnon(1973) ve Shaw(1973) özellikle baskıcı uygulamalar sonucu düşük hatta negatif düzeyde tutulan faiz oranlarının tasarrufları caydırarak ekonomik büyümeyi azaltacağını yönelik fikir bildirmişler ve uygulanan bu politikalardan vazgeçilmesini önermişlerdir (Williamson ve Mahar, 2002: 8).

3. FİNANSAL LIBERALİZASYON HİPOTEZİ

Finansal baskı uygulamasına yönelik eleştiriler ve finansal liberalizasyonun yol açacağı olumlu sonuçlar sistematik olarak literatürde ilk kez McKinnon(1973) ve Shaw(1973) tarafından yapılmış olduğundan finansal liberalizasyon hipotezi aynı zamanda McKinnon-Shaw hipotezi olarak da anılmaktadır.

Finansal baskı uygulamaları reel faiz oranlarının düşük düzeyde hatta negatif belirlenmesi neticesinde cari tüketimi teşvik edici ve tasarrufu caydırıcı bir etki

yaratması ve ayrıca kredi faiz oranları üzerine konan tavanların düşük getirili projeleri bile karlı konuma getirerek yatırım projelerinin ortalama etkinliğini düşürmesi nedeniyle 1973 yılında yapmış oldukları çalışmalarında McKinnon ve Shaw tarafından yoğun biçimde eleştirilmiştir. McKinnon(1973) ve Shaw(1973)'e göre tasarruflar mevduat faiz oranının artan, yatırımlar ise reel kredi faiz oranının azalan fonksiyonu olması varsayımı üzerine inşa edildiğinden(Arestis ve Caner, 2004: 4) finansal liberalizasyon sonrası yükselen faiz oranları tasarrufları artırıcı sonuçlar yaratacak ve düşük getirili projeler artık kazançlı olmayacaktır. Bu şekilde yatırımların etkinliğindeki artış ve tasarruflardaki yükseliş çıktı artışına yol açacaktır(McKinnon, 1973: 59-61; Shaw, 1973: 81).

Finansal liberalizasyonun dar ve geniş anlamda tanımı yapılabilmektedir. Mevduat ve kredi faiz oranlarına yönelik baskılayıcı uygulamaların terk edilmesi biçiminde dar anlamda tanımı yapılan finansal liberalizasyon geniş anlamda döviz kısıtlamaların kısmen veya tamamen kaldırılması, yabancıların yurtiçi finansal sisteme girişlerini engelleyen düzenlemelerin hafifletilmesi, yurtdışında yaşayanların yabancı piyasalara girişlerine serbesti getirilmesi ve finansal işlemlerden sağlanan kazançlar üzerinde alınan vergilerin düşürülmesi uygulamalarını içermektedir(Wiliamson ve Mahar, 2002: 9).

Yapılan tüm finansal liberalizasyon uygulamalarının yurtiçi finansal sektördeki çeşitli aksaklıkların giderilmesine yönelik olarak faiz oranları üzerindeki kısıtlamalarının kaldırılması anlamına gelen iç finansal liberalizasyon ve sermaye hesabının serbestleşmesini içeren dış finansal liberalizasyon şeklinde iki bileşenden oluşmaktadır(Bacchetta, 1992: 468). İç finansal liberalizasyonda ulusal finansal sistemdeki baskıcı uygulamaların kaldırılmasına yönelik olarak nominal faiz oranlarının para piyasasında para arz ve talebine göre belirlenmesine izin verilmektedir(Williamson ve Mahar, 2002: 9). Dış finansal liberalizasyon ise yurtdışındaki yerleşiklerin yabancı para cinsinden varlık edinme ve borçlanmalarına, yabancıların ise ulusal finansal sistemde faaliyette bulunmalarına imkan tanıyan politikardan oluşmaktadır. Daha geniş bir ifadeyle dış finansal liberalizasyon, yerleşiklere yurtdışı piyasalara sermaye transferi yapma ve yurtdışında finansal varlık elde etme; özel şirketlere uluslararası finansal piyasalardan borçlanma; yerleşiklere yabancı para cinsinden finansal işlem yapma ve yerleşik olmayanlara ulusal piyasalarda yatırım yapma imkânı veren uygulamaları kapsamaktadır (Esen, 2000: 5).

4. FİNANSAL LIBERALİZASYONA GEÇİŞTE SIRALAMA

Ülkelerin liberalizasyon serüvenleri incelendiğinde finansal baskı uygulamalarını terk ederek finansal liberalizasyonu gerçekleştiren bazı ülkelerin liberalizasyondan beklenen başarıya ulaşamadığı görülmüş ve bu sonuçla beraber başarılı bir liberalizasyon uygulaması için sıralamanın ne olması

gerektiği konusu önem kazanmaya başlamıştır (Bencivenga ve Smith, 1992: 255).

Finansal liberalizasyon sürecinin iki ayağını oluşturan iç ve dış serbestleşme aşamalarının yerine getirilmesi konusundaki literatürde görüş birliği olmasına rağmen liberalizasyon sıralamasının ve hızının ne olması gerektiği hususunda farklı fikirler mevcuttur. Liberalizasyonun ne hızda yapılması gerektiği konusu aynı zamanda liberalizasyonun etkinlik kazanımı, gelir dağılımı ve uygulanabilirliği konularıyla da ilişkilidir. Liberalizasyonun sıralaması hususunu irdelleyenler ise temel amaç olarak hangi piyasalar öncelikli olarak liberalleştirilmeli soruna cevap aramaktadırlar(Edwards ve Wijnbergen, 1986: 141).

Liberalizasyonun sıralaması hususunda fikir belirten bir grup iktisatçıya göre yurtdışında makroekonomik istikrarın temin edilmesinin ardından finans sektöründe serbestleşmeye gidilmesi önerilmiştir. Böylesi bir düşüncede ana fikir, istikrarlı bir ortamda finansal piyasaların liberalleşmesiyle faiz oranı tavan uygulamasının terk edilmesinin ardından sermaye giriş ve çıkışlarının yaratabileceği olumsuzluklardan korkmaksızın uluslararası piyasalara açılmanın daha sağlıklı olacaktır. Ancak ödemeler dengesi kalemlerinden olan dış ticaret ve sermaye hareketleri hesaplarının hangi sırayla serbestleştirileceği konusunda ise fikir birliği sağlanabilmiş değildir(Önder vd., 1993: 99).

Başarılı bir yurtdışı liberalizasyonun ardından dış liberalizasyonun da kendi içinde uygun bir sıralaması mevcuttur. En optimal dış finansal liberalizasyon için McKinnon(1991), ödemeler dengesi cari işlemler hesabının uluslararası sermaye hareketleri hesabından daha önce serbestleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir(McKinnon, 1991: 7). Dış ticaretin sermaye hareketlerinden önce serbestleştirilmesine öneren düşüncenin temel mantığı şu şekilde açıklanmaktadır. Dış ticaret liberalizasyonu reel sektörün yeniden yapılandırılmasını gerektirdiğinden sektörel önem düzeyinde değişiklik yaratmakta ve işgücünün sektörel hareketliliğini artırarak işsizliğe yol açabilmektedir. Sermaye hesabının liberalizasyonun ardından değerlendirilen yerli para ihracatı azaltıcı ve ithalatı teşvik edici sonuçlar doğuracaktır. Dış ticaretin önceden serbestleştirildiği durumda ise üretim yapısı dış rekabete karşı daha dayanıklı olmakta ve yerli paranın değerlendirildiği bir ortamda üretim ve ihracat fazla zarar görmemektedir(Önder vd., 1993: 100).

5. FİNANSAL LIBERALİZASYONA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

McKinnon(1973) ve Shaw(1973) tarafından finansal liberalizasyonun ekonomide yaratacağı olumlu beklentiler bazı ülkelerin 1980'li ve 1990'lı yıllarda finansal liberalizasyona geçiş denemelerinin ardından yaşadığı finansal kırılganlık(Arestis ve Caner, 2004: 13) ve bankacılık sektörü problemlerinin baş göstermesiyle gölgelenmiştir(Diaz-Alejandro, 1985: 1).

Teorik temellerini neoklasik yaklaşımdan alan McKinnon ve Shaw hipotezine yönelik yapılan en tutarlı eleştiriler yapısalcılar ve postkeynesyenlerden gelmiştir. Bu eleştirilerin ortak noktalarından ilki liberalizasyonun ücret ve fiyat katılığı olan modellerde çıktı hacmi, enflasyon ve büyüme üzerindeki etkilerine yönelik iken bir diğeri daha çok finansal piyasalar üzerindeki mikro ekonomik başarısızlıklar eksenindedir(Gibson ve Tsakalotos, 1994: 605).

McKinnon ve Shaw okulunun öngörülleri 1980'li yılların başında özellikle Taylor(1983) ve Van Wijnbergen(1982, 1983) gibi yapısalcı iktisatçılar tarafından yoğun biçimde eleştiriye maruz kalmıştır. Neo-yapısalcılar, McKinnon ve Shaw'ın belirttiğinin aksi yönde liberalizasyonun finansal gelişme üzerinde ters yönlü sonuçları olduğunu öngörmüşlerdir.

Yapısalcıların finansal liberalizasyon yaklaşımından ayrıldıkları temel nokta yapısalcıların bankacılık sistemi dışında faaliyet gösteren ve finansal aracılık işlevi gören kurumlara verdikleri büyük önemdir. Bankacılık sistemi dışında faaliyet gösteren ve "curb market" olarak isimlendirilen bu sektör, bankacılık sektörünün tabi olduğu zorunlu karşılık gibi bir hesap tutmak zorunda olmayacağından daha verimli olacaktır(Fry, 1989: 18). Van Wijnbergen'e göre finansal liberalizasyon politikaları bankacılık sektörü dışında faaliyet gösteren kurumları göz ardı etmesinden dolayı ekonomide daha az kaynak yaratılacaktır. Bir diğere ifadeyle McKinnon ve Shaw tarafından iddia edildiği gibi finansal liberalizasyon sonucunda bankacılık sektörünün gelişimi ekonomide genişleyici etki yaratmayabilir(van Wijnbergen, 1983: 435).

Finansal liberalizasyonun mikro ekonomi eksenli başarısızlıklarına ilişkin en sistemli açıklamalar ise Stiglitz ve Weiss(1981) tarafından yapılmıştır(Arestis ve Caner, 2004: 6).

Postkeynesyenlerin finansal liberalizasyona yönelik temel eleştirisi ise efektif talebin rolüne ilişkindir. Ekonomide tam kapasitenin gerçekleşmediği durumda liberalizasyon sonucu faiz oranlarındaki yükseliş mevduat ve kredi arzında genişletici etki yaratacaktır(Gibson ve Tsakalotos, 1994: 606). Post keynesyenler ödünç verilebilir fonlar teorisinin yatırımların tasarruflar tarafından finanse edildiği hipotezine bu noktada karşı çıkarak, yatırımların bankalar tarafından finanse edildiği, finansal liberalizasyon modelinin tersine faiz oranlarındaki artışın yatırımları caydırarak efektif talebi düşüreceği ve finansal kırılganlık tehlikesini artıracığına vurgu yapar(Stuart, 1993: 294).

6. TÜRKİYE EKONOMİSİNİN FİNANSAL LIBERALİZASYON DENEYİMİ

Türkiye ekonomisinde 1980 yılında başlayan finansal serbestleşme süreci ile birlikte önce ekonomideki iç tasarrufların uyarılarak mali sisteme çekilmesini sağlayan pozitif faiz uygulaması ve daha sonra dış tasarrufların da ekonomiye

kanalize edilmesini sağlayan kambiyo rejimine yönelik uygulamalar ekonominin kaynak ihtiyacını giderme amaçlı politika seçeneklerini oluşturmaktaydı(Pekkaya ve Kesici, 2000: 80).

İç ve dış olmak üzere iki eksenli bulunan finansal serbestleşme, Türkiye ekonomisinde üç adımla gerçekleştirilmiştir. Bu adımlar; finansal piyasaların düzenlenmesi ve derinlik kazandırılarak genişletilmesi, mevduat faiz oranlarının belirlenmesinde serbestleşme ve sermaye ve kambiyo hareketlerinde liberalizasyondur. Bunlardan ilk ikisi iç finansal liberalizasyon kapsamında yer alırken, üçüncüsü ödemeler bilançosu sermaye hareketlerinin tamamen serbestleştirilmesini içeren dış finansal liberalizasyon kapsamındadır(Sönmez, 2003: 215).

Türkiye’de iç finansal serbestleşmeye yönelik ilk adım 1980 yılı Temmuz ayında mevduat, kredi faizlerinin serbestleştirilmesi ile atılmıştır. 1970’li yılların sonlarına doğru enflasyon nedeniyle reel faiz oranlarının eksi değer alması sonucu fonlar bankacılık sisteminden finansal sisteme ve dövizgeçiş yapmaya başlayınca 1980 yılında mevduat ve kredi faiz oranları üzerine konan tavanlar kaldırılmıştır. Böylesi bir uygulamada devletin amacı tasarrufları finansal sisteme çekerek finansal araçlar arasındaki rekabeti artırmak ve finansal derinleşmeyi sağlamaktır. Fakat büyük bankaların aralarında Centilmenlik anlaşması imzalayarak faiz oranlarındaki artışın önüne geçmek amacıyla ortak bir oran belirlemeleri sonucu 1983 yılı Aralık ayında Merkez Bankası’na yeniden mevduat faiz oranlarını belirleme ve düzenli olarak gözden geçirme yetkisi verilmiş ve 1983-1987 dönemi reel faiz oranlarının Merkez Bankası tarafından belirlendiği bir dönem olmuştur. 1987 yılında Merkez Bankası çıkardığı bir tebliğle bankalara belli bir üst sınıra kadar faiz oranlarını kendileri belirlemelerine izin verilmiştir ve 12 Ekim 1988 tarihinde tüm mevduat faiz oranları serbest bırakılmıştır(TCMB, 2002: 12-13).

Türkiye’de iç finansal liberalizasyon ile eş zamanlı olarak sürdürülen dış finansal liberalleşme sürecinde üç temel aşamadan söz etmek mümkündür. Birincisi; 24 Ocak kararları ile sabit döviz kuru politikası yerine esnek döviz kuru politikasına geçilmesi ve buna bağlı olarak kambiyo rejiminde kısmi serbestleşmenin sağlandığı süreçtir. Kısmi serbestleşme sonucunda ekonomide dövizgeçiş yönelebilecek tasarrufların mali sisteme çekilmesi amacıyla 28 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu’nun çıkarılması ikinci aşamayı oluşturmaktadır. Bu kanunda bankaların döviz tutma, yerleşiklerin ise döviz bulundurmalarıyla ilgili kısıtlamalar kaldırılarak yerleşiklerin ulusal bankalarda döviz tevdiat hesabı açabilmeleri ve döviz kredisi kullanabilmelerini sağlayan düzenlemeler yer almaktadır(Pekkaya ve Kesici, 2000: 60). Dış finansal serbestleşme sürecinde son aşama, 1989 yılında 32 sayılı kararın alınması ile ulusal sermaye piyasaları dünya sermaye piyasalarıyla bütünleştirilerek Türk Lirası’nın konvertibilitesi sağlanmış ve ulusal finans piyasalarının sermaye

hareketlerine açılmasıyla birlikte dış finansal liberalizasyon tamamlanmıştır(Aslan, 1997: 104)

Türkiye ekonomisinin liberalizasyon deneyimi gözden geçirildiğinde Türkiye’de ikamet edenlerin ulusal bankalarda döviz mevduat hesapları açtırmaları ve özel-tüzel kişilerin belirli sınırlar dahilinde döviz işlemleri yapmalarının 1984 yılından itibaren serbest olması dolayısıyla döviz kuru rejiminin 1984 yılı sonrasında bir dereceye kadar liberalize edildiği söylenebilir. Ancak 1989 yılında alınan 32 sayılı karar ile Türkiye’de yerleşik olsun olmasın özel ve tüzel kişilerin her türlü uluslararası sermaye hareketine sınırsız izin veren uygulamalar, ulusal finans sisteminin dış dünya ile bütünleşmesini sağlayarak liberalizasyona tamamen geçiş yapıldığı anlamı taşımaktadır(Akyüz ve Boratav, 2002: 18).

7. TÜRKİYE EKONOMİSİ FİNANSAL LIBERALİZASYON SÜRECİNDE GELİR DAĞILIMINDAKİ DEĞİŞİM

Liberalizasyon sürecinde ülke ekonomilerinin dünyayla entegrasyonu sonucu ülkeler arası mal, hizmet, sermaye, emek, bilgi ve teknoloji akımı önemli boyutlara ulaşmaktadır. Liberalizasyonla birlikte ticaret ve yatırımın önündeki tüm engeller kalkmakta ve bu faaliyetleri gerçekleştirenler lehine gelir yeniden dağılmaktadır. Sermaye sahipleri, yüksek nitelikli işçiler ve sahip olduğu faktörleri talebin en çok olduğu yerde arz etme imkânına sahip olan üretici kesimin refahı liberalizasyon sonucunda artarken niteliksiz veya az nitelikli işçiler ile orta düzeydeki yöneticilere yönelik talep ise bu gruptaki kişilerin dünya genelinde kolayca ikame edilebilme imkânı nedeniyle azalacak ve refah kaybına uğramalarına sebep olacaktır(Rodrik, 1997: 19).

Türkiye ekonomisinin liberalleşme sürecinde finansal liberalizasyonun başlangıcı kabul edilen 1989 yılından 2004 yılına kadar geçen sürede gelir dağılımının nasıl değiştiğini gözlemek için Türkiye ekonomisine ait temel makroekonomik değişkenlerden faydalanılacaktır. Çalışmada incelenecek olan temel makro ekonomik değişkenler ise 1989-2004 döneminde yurtiçi tasarruf ve sabit sermaye yatırımları, mevduatlardaki gelişmeler ve finansal derinleşme, dış ticaret ve ödemeler bilânçosu ile net sermaye hareketlerinde görülen gelişmelerdir.

7.1. Yurtiçi Tasarruflar ve Sabit Sermaye Yatırımlarındaki Gelişmeler

Finansal liberalizasyonun beklenen ilk etkisi reel faiz oranlarının yükselerek pozitif değer almasıdır. ancak reel faiz oranlarının tasarruflar üzerinde yaratacağı net etki birbirine zıt işleyen gelir ve ikame etkileri nedeniyle belirsizdir(Stiglitz, 1994: 40). Finansal liberalizasyon sonrası yükselen faiz oranları ikame etkisi nedeniyle şimdiki tüketimin fırsat maliyetini artırarak

tasarruf artışına yol açacaktır. Ayrıca yükselen faiz oranları gelir etkisi nedeniyle yüksek faiz oranından borç veren tasarruf sahiplerin şimdiki tüketimlerini artırmasına da yol açabilir.

Türkiye ekonomisi geçmiş dönem verileri incelendiğinde finansal liberalizasyonun olası etkilerinden biri olan tasarruf artışı ve bu tasarrufların yatırımları finanse edeceği beklentisinin Türkiye ekonomisinde gerçekleşmediği ve tasarrufların yatırımlara kanalize edilmesinde sorunlar yaşandığı görülmektedir(Voyvoda ve Yeldan, 2002: 18-19).

Tablo 1. 1980-2004 Dönemi Yurtiçi Tasarrufların ve Sabit Sermaye Yatırımlarının(Kamu-Özel)GSMH İçindeki Payı (%)

Yıllar	Kişi başı GSMH(\$)	Yurtiçi Tasarruflar	Sabit Sermaye Yatırımları	Kamu Yatırımları	Özel Sektör Yatırımları
1980	1.570	16,0	21,8	8,7	13,1
1981	1.598	18,3	19,8	9,0	10,8
1982	1.412	17,1	19,2	8,2	11,0
1983	1.299	16,5	20,1	8,7	11,4
1984	1.238	16,5	19,3	8,0	11,3
1985	1.356	18,9	20,1	9,2	11,0
1986	1.487	21,9	22,8	10,2	12,6
1987*	1.668	23,9	24,6	10,0	14,7
1988	1.693	27,2	26,1	8,9	17,3
1989	1.979	22,1	22,5	7,5	15,0
1990	2.712	22,0	22,6	7,0	15,7
1991	2.657	21,4	23,7	7,5	16,2
1992	2.752	21,6	23,4	7,4	16,0
1993	3.056	22,7	26,3	7,2	19,1
1994	2.159	23,1	24,5	4,9	19,6
1995	2.784	22,1	24,0	4,2	19,8
1996	2.936	19,9	25,1	5,1	20,0
1997	3.032	21,3	26,3	6,1	20,2
1998	3.159	22,7	24,3	6,3	18,1
1999	2.827	21,2	22,1	6,6	15,5
2000	2.987	18,2	22,8	6,8	15,9
2001	2.110	17,5	19,0	6,4	12,6
2002	2.634	19,2	17,3	6,3	11,0
2003	3.390	19,3	16,1	4,9	11,2
2004	4.172	20,2	18,4	4,5	13,9

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2004.

Tablo 1’de üçüncü sütunda yer alan yurtiçi tasarruf düzeyi incelendiğinde, 1986 yılına kadar tasarruf hacminde önemli bir artışın olmadığı açıkça görülebilir. 1980 yılında GSMH’den %16 pay alan yurtiçi tasarruflar, ancak 1986 yılında %20’nin üstüne çıkabilmiş ve %21,9 değerini almıştır. 1988 yılındaki %27,2 paydan sonra 1989 yılında tasarrufların GSMH’ya oranında belirgin bir düşüş gerçekleşmiştir. Bu dönemlerde kişi başına GSMH artarken bunun tasarruflara yansımaması dikkat çekicidir. 2001 yılında yurtiçi tasarrufların GSMH içindeki payı olan %17,5; 20 yıl öncesi olan 1982 yılındaki değere yakındır.

Genel eğilimlere bakıldığında Türkiye ekonomisinde finansal serbestleşme sonrası yatırımların arttığını söylemek de mümkün görünmemektedir. McKinnon ve Shaw hipotezinin öngördüğü şekilde finansal serbestleşme ve pozitif reel faiz oranları Türkiye’de yatırımlar üzerinde olumlu etki yaratamamıştır. Bu durumun gerekçesi ise serbestleşme sonrası özel sektöre aktarılan kaynaklarda önemli bir artış olmaması ve kaynakların kamu açıklarının finansmanında kullanılmasıdır. Yatırımlarda 1990’lı yıllarda gözlenen artış eğilimi 1998 yılı sonrası yaşanan global kriz ve bu krizin etkilerini azaltmak amacıyla uygulamaya konan istikrar politikaları nedeniyle iç talepteki daralmayla birlikte yok olmuştur(Mıhçı, 2000: 100-101).

7.2. Mevduatlardaki Gelişmeler ve Finansal Derinleşme

Finansal liberalizasyon sonrasında faiz oranı üzerindeki tüm kısıtlamaların kaldırılarak faiz oranlarının piyasa koşullarına göre belirlenmesinin piyasalarda yol açacağı bir diğer muhtemel gelişme ise, ekonomide atıl kaynakların finansal piyasalara çekilmesi ve mali derinleşmenin sağlanmasıdır(Günçavdı ve Küçükçiftçi, 2002: 89-90).

Dar anlamda para arzının GSMH’ya oranının(M1/GSMH) yüksek olması finansal az gelişmişliğin bir göstergesi olduğu için finansal gelişmenin devamında bu oranın düşmesi beklenir. Finansal sektör göstergelerinden bir diğeri olan M2/GSMH oranı ise ekonomide parasallaşma derecesinin bir ölçütüdür ve halkın bankacılık sistemini kullanımı hakkında bilgi vermektedir. Bu oranın yüksek olması da finansal gelişmişliğinin bir işareti olarak yorumlanır. M2Y oranının M2’den farklı olarak döviz tevdiat hesaplarını da içermesi, bankacılık sistemindeki mevduatların bir bölümünün yabancı paralardan oluştuğu durumlarda dikkatle incelenmesi gereken bir büyüklüktür(Kar ve Ağır, 2005: 56).

Tablo 2. Finansal Derinleşme Göstergelerinin GSMH'ya Oranı(%)

Yıllar	M1/GSMH	M2/GSMH	M2Y/GSMH	Döviz Tevdiat Hes./GSMH	Banka Kredileri /GSMH	Toplam Mevduat /GSMH
1980	13,28	17,4	17,4	-	14,9	14,2
1981	12,12	21,3	21,3	-		18,2
1982	12,65	25,2	25,2	-		21,5
1983	13,93	25,0	25,0	-		20,9
1984	10,16	24,8	26,0	-		22,6
1985	9,08	24,2	26,3	3,3	15,8	26,1
1986	10,32	23,8	28,5	5,3	19,6	26,5
1987	11,53	23,5	30,7	7,4	21,4	28
1988	8,77	21,1	28,4	7,3	17,6	25,9
1989	8,5	20,5	26,6	6,1	15,9	24,4
1990	7,91	18,0	23,5	5,5	16,4	22,1
1991	7,38	18,5	26,5	8,2	16,0	24,9
1992	7,12	17,3	26,6	9,6	16,8	25,2
1993	6,48	14,1	23,7	9,9	17,1	22,5
1994	5,94	16,2	30,7	15,4	14,8	29,9
1995	4,94	16,0	30,7	16,0	17,1	30,2
1996	5,99	19,5	35,9	17,5	20,7	36,2
1997	5,38	19,3	36,3	18,7	24,5	37,1
1998	4,79	21,3	37,8	17,8	20,7	38,2
1999	5,98	28,1	51,3	23,5	20,6	51,2
2000	6,01	24,8	44,6	20,2	21,0	44,6
2001	6,44	26,2	58,0	31,8	17,4	59
2002	5,75	22,5	48,6	27,2	11,9	48,2
2003	6,45	23,2	42,3	20,0	13,9	42,1
2004	6,71	25,3	43,0	18,4	18,2	42,6

Kaynak: DPT(2005). Temel Ekonomik Göstergeler (1950-2004), Ankara.

Tablo 2'de yer alan Türkiye ekonomisine ait veriler incelendiğinde M1/GSMH oranının zaman içinde düşüş yönünde bir seyir izlediği görülmektedir. Ekonomik krizin yaşandığı 2000 ve 2001 yıllarında bu orandaki yükselişin nedeni ülkenin içinde bulunduğu makro ekonomik istikrarsızlık ortamıdır. Makro ekonomik istikrarsızlık belirsizlik yarattığı için varlıkların nakit olarak talep edilmesine neden olmakta ve bu nedenle de M1 artmaktadır.

M2/GSMH oranının ise 1999 yılına kadar pek değişmediği ancak 1999 sonrası dönemde uygulamaya başlanan döviz dayalı istikrar programının da etkisiyle yapısal bir değişim olduğu göze çarpmaktadır. Döviz kurunun belli bir dönem

çok sınırlı miktar artmasının öngörüldüğü bir ortamda döviz mevduat hesaplarının TL hesaplarına yöneldiği ve bunun sonucunda da M2'nin arttığı gözlenmektedir. Ancak 2000 ve 2001 krizleri döneminde M2/GSMH oranı kısmen de olsa azalmıştır. Bu eğilimlerden anlaşılacağı üzere istikrarlı bir makro ekonomik yapının varlığı finansal derinliğin sağlanmasında önemli bir role sahiptir(Güven, 2001: 92-93).

Tablo 2'de yer alan verilere göre bankacılık kredilerinin GSMH'ya oranı irdelendiğinde 1980 yılında %14,9'a eşit olan oranın, 1987 yılında %21,4; 1988 yılında ise %17,6 değerini aldığı görülmektedir. Finansal serbestleşmenin başladığı 1989 yılından itibaren inişli çıkışlı bir seyir izleyen banka kredilerinin GSMH'ya oranı, 1994 ve 2003 yıllarında yaşanan krizlerin de etkisiyle 1980 yılındaki değerinin altına gerilemiştir. Dolayısıyla finansal liberalizasyon sürecinde tasarrufların yatırıma aktarılmasında kullanılacak banka kredilerinin GSMH içerisindeki payının azalarak yüksek faizler nedeniyle tasarrufların spekülasyon alanlarına kaydığı söylenebilir.

Banka kredileri kendi içinde incelendiğinde ise kamuya verilen kredilerin GSMH içindeki payının finansal serbestleşme sonrası azaldığı ve özel sektöre verilen kredi oranının ise özellikle 1990'ların ikinci yarısında yükselme eğilimine girdiği fakat talep daralmasının yaşandığı 1990'ların sonundaki kriz dönemlerinde azaldığı ortaya çıkmıştır(Mıhçı, 2000: 97).

7.3. Ödemeler Bilançosu ve Dış Ticaret Gelişmeleri

Türkiye ekonomisindeki 1989 yılında ödemeler dengesi sermaye ve finans hesabında liberalizasyona gidilmiş ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle birlikte Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisiyle entegrasyonu sağlanarak dış finansal kaynakların ülkeye girişinin önünde herhangi bir engel kalmamıştır.

1989 yılı sonrası ödemeler bilançosu kalemler itibarıyla incelendiğinde sermaye hareketlerinin liberalizasyonu ile ödemeler dengesinin yapısal bir dönüşüm geçirdiği gözlenebilir. 1990'lı yıllarda orta ve uzun vadeli kredilerin yerini kısa vadeli krediler almış ve yurtdışından sağlanan kısa vadeli portföy yatırımlarının sayısında da hızlı bir artış görülmüştür. Uzun vadeli sermaye akımları incelendiğinde ise 1983 yılından itibaren Merkez Bankası'nın yurtdışında çalışan işçilere sağladığı mevduat aktarma imkanı ile dış alemden ülkeye giren dövizlerde bir artış olduğu göze çarpmaktadır(Hazine Müsteşarlığı, : 36).

Tablo 3. Türkiye'nin 1980-2004 Dönemine Ait Ödemeler Bilançosu (Milyon \$)

Yıllar	Cari İşlemler Dengesi	Sermaye, Finans Hesabı	Rezervler	Net Hata Noksan
1980	-3.408	672	1.302	1.434
1981	-1.936	899	388	649
1982	-952	280	747	-75
1983	-1.923	883	631	409
1984	-1.439	73	897	469
1985	-1.013	1.065	785	-837
1986	-1.465	2.124	-541	-118
1987	-806	1.891	-579	-506
1988	1.596	-958	-1.153	515
1989	938	780	-2.712	971
1990	-2.625	4.037	-944	-468
1991	250	-2397	1.199	948
1992	-974	3648	-1.484	-1.190
1993	-6.433	8903	-308	-2.162
1994	2.631	-4257	-206	1.832
1995	-2.339	4565	-4.658	2.432
1996	-2.437	5483	-4.545	1.499
1997	-2.638	6969	-3.344	-987
1998	1.984	-840	-447	-697
1999	-1.344	4.829	-5.206	1.721
2000	-9.819	9.584	2.997	-2.762
2001	3.390	-14.643	12.924	-1.671
2002	-1.522	1.161	212	149
2003	-8.037	7.091	-4.097	5.043
2004	-15.543	17.041	-4.342	2.844

Kaynak: DPT(2005). Temel Ekonomik Göstergeler 1950-2004, Ankara.

Tablo 3'de yer alan veriler incelendiğinde, iç finansal liberalizasyonun başlangıcı sayılan 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte başlangıçta negatif değerler alan cari işlemler dengesinin 1988 yılında pozitif değer olarak fazla verdiği görülmektedir. Dış finansal liberalizasyonun miladı olan 1989 yılında 780 milyon dolar olan sermaye ve finans hesabının liberalizasyonun ardından 1990 yılında 4,03 milyar dolara ulaşması ise bu değişimin rakamlara yansıyan yönüdür.

7.4. Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri

Sermaye piyasasının gelişimi ve kambiyo kısıtlamalarının kaldırılması ülkeye giren sermayenin nitelik ve niceliğinde önemli değişimlere yol açmıştır. Yeni

gelişen finansal piyasalar sermaye girişini teşvik edici sonuçlar doğurmuş, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi ise sermaye giriş-çıkısını kolaylaştırmıştır. Tüm bu gelişmelerle piyasalarda büyük miktarda sermayenin daha hızlı hareket edebilmesi için uygun bir ortam hazırlanmıştır(Ulusoy ve Karakurt, 2004: 47).

Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra artmaya başlayan ve 1990’lı yıllarda daha da yoğunlaşan uluslararası sermaye hareketlerinin küçük bir bölümünü doğrudan yatırımlar oluştururken büyük kısmı portföy yatırımı ve kısa vadeli sermaye hareketleri olarak ülkeye giriş yapmaktadır. Tablo 4’te yer alan verilerden hareketle 1980 sonrası Türkiye’ye yönelik sermaye hareketlerinin gelişimi incelendiğinde 1980 sonrası artan sermaye akımının 1990’lı yıllara gelindiğinde 1991, 1994 ve 1998 yılları hariç bu seyrini sürdürdüğü söylenebilir. Türkiye’ye giren sermaye miktarı 1980 yılında yaklaşık olarak 672 milyon \$ iken, 1985’te 1 milyar \$’a, 1990’da 4 milyar \$’a; 1996’da 5,5 milyar \$’a yükselmiştir. 1991 Körfez Krizi, 1994 Ekonomik Krizi, 1998 Rusya Krizinin etkisiyle ülkemizden sermaye çıkışı olmuştur. Krizin yaşandığı 1991 yılında Türkiye’den çıkan sermaye miktarı yaklaşık 2,5 milyar \$ olurken 1994 yılında 4,3 milyar \$’a yükselmiş, 1998 yılında ise 840 milyon\$ olarak gerçekleşmiştir. 1999 ve 2000 yıllarında bu seyir tersine işlemiş ve 1999 yılında ülkeye giren yabancı sermaye miktarı yaklaşık 4,9 milyar \$ iken, 2000 yılında 9,6 milyar \$’a yükselmiştir. 2001 yılında ise Şubat krizinin etkisiyle ülkemizden yaklaşık 13,9 milyar \$ düzeyinde bir sermaye çıkışı gerçekleşmiştir(Kar ve Kara, 2001: 4).

Tablo 4. Türkiye Ekonomisinde 1980-2004 Dönemine Ait Doğrudan Yatırımlar, Portföy Yatırımları ve Net Sermaye Akımları(Milyon %)

Yıllar	Doğrudan Yatırımlar	Portföy Yatırımları	Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri	Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri	Toplam Sermaye Hareketleri
1980	18	0	656	-2	672
1981	95	0	683	121	899
1982	55	0	127	98	280
1983	46	0	39	798	883
1984	113	0	612	-652	73
1985	99	0	-513	1479	1.065
1986	125	146	1.041	812	2.124
1987	106	282	1.453	50	1.891
1988	354	1.178	-209	-2.281	-958
1989	663	1.386	-685	-584	780
1990	700	547	-210	3.000	4.037
1991	783	623	-783	-3.020	-2.397
1992	779	2.411	-938	1.396	3.648

1993	622	3.917	1.370	2.994	8.903
1994	559	1.158	-784	-5.190	-4.257
1995	772	237	-79	3.635	4.565
1996	612	570	1.636	2.665	5.483
1997	554	1.634	4.788	-7	6.969
1998	573	-6.711	3.985	1.313	-840
1999	138	3.429	345	1.024	4.935
2000	112	1.022	4276	5.864	9.753
2001	2.769	-4.515	-1.131	-12.693	-15.570
2002*	863	593	1.578	-1.873	1.161
2003	1.195	2.569	-232	3559	7.091
2004	1.874	8.023	-3.358	7.502	14.041

Kaynak:TCMB, İstatistiki Veriler, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi.

Sermaye hareketlerinin diğer bir unsuru olan portföy yatırımları, özellikle getirinin yüksek olmasına bağlı olarak İMKB'nin yeniden açıldığı 1986 yılında başlamış ve 1989 yılından sonra ekonomik konjoktüre paralel olarak dalgalanmalar göstermiştir(Pekkaya ve Kesici, 2000: 62). 32 Sayılı Karar'ın alınmasıyla birlikte 1989 yılından sonra portföy yatırımlarının hacminde önemli artışlar olmuştur. 1988 yılında 1,178 milyar \$ olan portföy yatırımları 1990 yılında büyük bir düşüşle 547 milyon \$ düzeyine gerilemiştir. Bu düşüşün ardından yeniden yükselişe geçen portföy yatırımları 1993 yılında 3,917 milyar \$ seviyesine ulaşmış ve 2004 yılı hariç, incelenen dönemin en yüksek değerini almıştır. 1988-2004 döneminde en yüksek düzeyli portföy yatırımı çıkışı ise 1998 yılında 6,711 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Böylesi bir gelişmenin nedeni ise 1997 Asya ve 1998 Rusya krizlerinin Türkiye gibi diğer gelişmekte olan ülke ekonomilerini de etkilemesidir.

1990'lı yıllarda ülkemize giriş yapan kısa vadeli sermaye akımlarının bir kısmı 1991 Körfez Krizi ve 1994 ekonomik kriz dönemlerinde ülkeden çıkış yapmıştır. 1991 yılında ülkemizden çıkış yapan net kısa vadeli sermaye miktarı yaklaşık 3 milyar\$ iken, 1994 yılında bu rakam 5 milyar\$a ulaşmıştır. 1996 yılında ülkemize 2,6 milyar\$, 1998 yılında 1,3 milyar\$, 1999 yılında yaklaşık 1 milyar \$ kısa vadeli sermaye girişi olmuş ve dönemin en yüksek sermaye girişi 4,2 milyar\$ olarak 2000 yılında gerçekleşmiştir. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisiyle ülkeden çıkış yapan sermayenin ne denli büyük boyutlara ulaştığı Tablo 4'te yer alan değerlerden kolaylıkla anlaşılabilir.

7.5. Finansal Liberalizasyon Sürecinde Yurtiçi Faktör Gelirlerinin Dağılımı

Finansal liberalizasyon sürecinde gelir dağılımındaki bozulmanın derecesi fonksiyonel gelir dağılımı yardımıyla daha iyi açıklanabilir. Özellikle finansal liberalleşme ile artan tasarruf, farklı alanlarda değerlendirilme imkânına kavuşmuştur. 1980 sonrası emek faktörünün baskı altına alınmasıyla ucuz emek maliyetine dayalı dışa açılma, gelir dağılımının emek kesimi aleyhinde bir seyir izlemesine yol açmıştır(Miynat, 2003: 216).

Türkiye ekonomisinin liberalizasyon sürecinde gelir dağılımının nasıl değiştiğini açıklamak amacıyla, fonksiyonel gelir dağılımı kapsamında yurtiçi faktör gelirlerinin 1980-2000 yılları arasındaki seyri Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Yurtiçi Faktör Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı(%)

Yıllar	Tarım	Maaş ve Ücretler Toplamı			Maaş ve Ücretliler Dışı Gelirler			
		Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kira Gelirleri	Faiz Gelirleri	Kâr
1980	27,5	25,2	14,6	10,6	47,3	9	9,0	36,9
1981	25,3	22,3	11,9	10,4	52,4	8	5,1	39,3
1982	23,5	20,1	10,2	9,9	56,4	8,1	6,7	41,6
1983	22,1	22	11	11	55,8	8,1	6,8	40,9
1984	22,4	19,4	9,6	9,8	58,2	7,6	11,4	39,3
1985	21,2	17,4	8,5	8,9	61,4	7,8	10,2	43,5
1986	21	17,1	8,3	8,8	61,9	7,2	9,4	45,3
1987	19,2	20,4	9,4	11	60,4	6,3	10,1	44,1
1988	18,6	20,9	9,1	11,8	60,5	4,8	15,1	40,6
1989	18,2	24,1	12,4	11,7	57,8	3,9	10,4	43,4
1990	19,1	28,1	15	13,1	52,8	3,4	9,0	40,4
1991	16,3	33,8	18,3	15,5	49,8	3,8	13,0	33,1
1992	16	34,4	19,4	15	49,6	3,8	12,5	33,3
1993	16,8	33,2	19,1	14,1	50,1	3,4	11,3	35,4
1994	16,7	27,5	15,5	12	55,8	3,2	17,0	35,6
1995	17,2	24,3	12,7	11,6	58,6	3,2	20,9	34,5
1996	18,3	26,9	12,3	14,6	54,8	3,1	25,2	26,5
1997	15,7	29,5	13,6	15,9	54,8	3,1	24,7	27
1998	19,5	27,6	14	13,6	52,9	3,4	29,4	20,1
1999	16,6	37,7	17,3	20,4	45,7	4,9	30,0	10,8
2000	16,7	36,3	16,1	20,2	47	5,1	22,8	19,1

Kaynak: Adil Temel ve Ayşegül Şimşek(2001). Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımı, DPT, Yayınlanmamış Çalışma, Ankara, s:174.

Tablo 5’te yer alan tarım dışı gelirlerin toplam faktör gelirleri içindeki payı incelendiğinde, 1980-2000 döneminde faiz gelirlerinde önemli bir artışın olduğu görülmektedir. İç finansal liberalizasyonun başlangıcı olan 1980 yılında milli gelirden % 1,4 pay alan faiz gelirlerinin 1981 yılındaki payı %5,1’e yükselmiştir. 1980-1984 yılları arasında faiz gelirlerinde istikrarlı bir artış seyri gözlenmiş ve bu oran 1984 yılında %11,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran 1985 ve 1986 yıllarındaki düşüşün ardında 1987 ve 1988 yıllarında tekrar yükselme trendine girmiş ve bu yıllarda milli gelirden sırasıyla %10,1 ve %15,1 oranında pay almıştır. 1988-1993 döneminde genellikle düşüş yönündeki eğilimin ardından 1993 yılında %11,3 olan bu oran, krizin yaşandığı 1994 yılında büyük bir sıçrayışla %17’ ye ulaşmıştır. Bu yıldan sonra sürekli artış gösteren faiz gelirlerinin milli gelirden aldığı pay 1999 yılında zirveye ulaşarak %30 seviyesine çıkmıştır.

Kira gelirlerinin yurtiçi faktör gelirleri içerisinde aldığı pay incelendiğinde ise faiz gelirlerinin aksi yönde hareket ettiği görülmektedir. 1980 yılında % 9 pay alan kira gelirlerinin 1981-1983 döneminde çok fazla değişim göstermemiş ve yaklaşık %8 değerini almıştır. 1983 yılından 1990 yılına kadar düşüş yönünde bir seyir izlemesinin ardından 1991 ve 1992 yıllarında sabit kalarak %3,8 düzeyini korumuştur. Bu yıldan 1998 yılına kadar tekrar azalış gösteren kira gelirleri 1999 yılında % 4,9 olarak az da olsa yükselmiş ve 2000 yılında ise % 5,1 değerine ulaşmıştır.

Kâr gelirlerinin yurtiçi faktör gelirleri içindeki payı ise, 1980 yılında %36,9 iken 1989 yılında %43,4 olmuş ve istikrarsız bir artış eğilimi sergilemiştir. 1989 yılından sonra gözlenen düşüş, 1993 ve 1994 yıllarındaki yükselişin ardından devam etmiş ve 1999 yılında 1980-2000 döneminin en düşük değeri olan %10,8’ e gerilemiştir.

Genel olarak Türkiye ekonomisinde 1980-2000 dönemi, yurtiçi faktör gelirleri içerisinde tarım kesiminin payında düşüş ve faiz gelirlerinin payında aşırı yükselişin olduğu bir dönem olmuştur. Maaş ve ücret gelirleri ise 1980-1988 dönemindeki düşüşün ardından 1989-1993 döneminde toparlanmış ve 1994 krizinin ardından 1997 yılı dışında tekrar yükseliş trendine girmiştir. 1999 yılında maaş ve ücret gelirlerinin yurtiçi faktör gelirlerinden aldığı pay %37,7 olarak gerçekleşirken 2000 yılında bu oran %36,3 olmuştur.

8. SONUÇ

Türkiye ekonomisinde, 1980’li yılların başında önce mal ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesiyle ulusal piyasalar dış piyasalara açılmış ve ardından faiz oranları üzerindeki kamu denetiminin kaldırılmasıyla iç finansal liberalizasyon tamamlanmıştır. Bu şekilde başlayan liberalizasyon hareketlerini, 1989 yılında

yürürlüğe konan 32 sayılı karar ile dış finansal liberalizasyon izlemiştir. Dış finansal liberalizasyonla birlikte serbestleştirilen sermaye hareketleri, Türkiye'nin dünya piyasaları ile bütünleşmesi önündeki tüm engelleri kaldırmıştır.

1980 sonrasında uygulamaya konan finansal liberalizasyon politikaları Türkiye ekonomisinde yapısal değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu yapısal değişimlere, reel faizlerin pozitif değer alması, özel sektör tasarruflarındaki artış ve dış finansal liberalizasyonla birlikte ülkeye giren yabancı sermayenin hacmindeki artış örnek olarak verilebilir. Finansal liberalizasyon sonrası artan finansal fon hacminin yatırımları da artıracağına yönelik beklenti, bu tasarrufların yatırımların finansmanında kullanılmaması ve daha çok kamu açıklarının kapanması amacıyla kullanılması sonucu Türkiye ekonomisinde gerçekleşmemiştir. Ayrıca serbest faiz oranı uygulamasının ardından 1990'lı yıllarda artış eğilimine giren yatırımlar, 1998 yılı sonrasında yaşanan küresel krizler ve bu krizlerin etkilerini azaltmak amacıyla uygulamaya konan istikrar politikaları sonucu oluşan iç talep daralmasıyla birlikte yok olmuştur.

Türkiye'de finansal liberalizasyon sürecinde 1990'lı yıllar boyunca finansal piyasalarda tasarruf artışıyla beraber finansal derinleşme sağlanmış olmasına rağmen toplanan tasarrufların kredi hacminin genişlemesine yol açmadığı ve verimli alanlarda kullanılabilir bu kaynakların spekülasyon alanlarında kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca finansal liberalizasyon ile yüksek reel faizler ve düşük döviz kuru nedeniyle ülkemize giren yabancı sermayenin tasarruf açığının kapatılmasında kullanılması ve büyüme oranları üzerinde yapay bir şişkinlik yaratması, reel sektör ve ödemeler dengesini olumsuz olarak etkileyerek gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olmuştur.

Özellikle erken ve gerekli düzenlemeler tamamlanmadan yapılan liberalizasyon girişimi sonucu ülkemizde pek çok ekonomik kriz yaşanmıştır. Bu krizler, toplumun farklı kesimleri arasındaki gelir ve refah farkını oldukça belirgin hale getirmiştir. Özellikle tarım kesiminin katma değerinin düşük olması ve tarım ürünleri fiyatlarının giderek azalması, bu kesimin milli gelirden aldığı payı düşürmekte ve sonuçta gelir dağılımında adaletsizlik baş göstermektedir. Aynı sorun ücretli kesim için de söz konusudur. Ücretli kesimin toplam istihdam içinde payının düşük olması da gelir dağılımındaki adaletsizliği göstermektedir. Türkiye ekonomisi genel olarak değerlendirildiğinde liberalizasyon sürecinde özellikle sabit ve dar gelirli kesim aleyhine bir gelir dağılımı söz konusu olduğu görülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Aslan, Nurdan(1997). *Uluslararası Özel Sermaye Akımları, Portföy Yatırımları ve Sıcak Para Hareketleri*. Türkmen Kitabevi: İstanbul.
- Mckinnon, Ronald I.(1973). *Money and Capital in Economic Development*. Washington D.C.: The Brooking Institution.
- Mckinnon, Ronald I.(1991). *The Order of Economic Liberalization: Financial Control in the Transition to a Market Economy*. John Hopkins University Press.
- Shaw, Ronald S.(1973). *Financial Deepening in Economic Development*. London: Oxford University Press.
- Önder, İzzettin, Türel, Oktay, Ekinci, Nazım ve Somel, Cem(1993). *Türkiye’de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar, Türkiye Araştırmaları 2*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Rodrik, Dani(1997). *Küreselleşme Sınırı Aştı mı?.* Çev: İzzet Akyol, Fatma Ünsal. Kızılelma Yayınları: İstanbul.
- Taylor, Lance(1983). *Structuralist Macroeconomics: Applicable Models for the Third World*. NewYork: Basic Books.
- Williamson, John ve Mahar, Molly(2002). *Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme*. Çeviren: Güven Delice. Liberte Yayınları.

DERGİLER

- Akyüz, Yılmaz ve Boratav, Korkut(2002). Türkiye’de Finansal Krizin Oluşumu. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl:17, Sayı: 197: 14-46.
- Arestis, Philip ve Caner, Asena(2004). Financial Liberalization and Poverty: Channels of Influence. *The Levy Economics Institute Working Paper* No:411: 1-29.
- Auerbach, Paul ve Siddiki, Jalal U.(2004). Financial Liberalization and Economic Development: An Assesment. *Journal of Economic Surveys*. 18(3): 231-265.
- Bachetta, Philippe(1992). Liberalisation of Capital Movements and of the Domestic Financial System. *Economica*. 59: 465-474.
- Bencivenga, Valerie R. ve Smith, Bruce D.(1992) Deficits, Inflation, and the Banking System in Developing Countries: The Optimal Degree of Financial Repression. *Oxford Economic Papers*, New Series, 44(4): 767-790.

- Denizer, Cevdet, Desai, M.Raj ve Gueorguiev, Nikolay(1998). The Political Economy of Financial Repression in Transition Economics. *Policy Research Working Paper Series* 2030, The World Bank.
- Carlos Diaz-Alejandro(1985). Good-Bye Financial Repression, Hello Financial Crash. *Journal of Development Economics*. 19 (1985) 1-24.
- Edwards, Sebastian ve Sweder van Wijnbergen(1986). The Welfare Effects of Trade and Capital Market Liberalization. *International Economic Review*. Vol. 27, No. 1: 141-148.
- Esen, Oğuz(2000). Financial Openness in Turkey. *International Review of Applied Economics*, Vol.14, No:1: 5-23.
- Fry, Maxwell(1997). In Favour of Financial Liberalization. *The Economic Journal*, 107: 754-770.
- Fry, Maxwell C.(1989). Financial Development: Theories and Recent Experience. *Oxford Review of Economic Policy* 5(4): 13-28.
- Gibson, Heather ve Tsakalotos, Euclid(1994). The Scope and Limits of Financial Liberalization in Developing Countries: A Critical Survey. *Journal of Development Studies*. 30: 578-628.
- Graham, Michael(1996). Financial Repression, Interest Rates, and Credit Allocation in Sub-Saharan Africa. *UNU World Institute for Development Economics Research*.
- Günçavdı, Öner, Suat Küçükçiftçi(2002). Türkiye’de Finansal Liberalleşme Sürecinin Başarımı ve Mali Kesim Üzerine Bir Değerlendirme. *ODTÜ Gelişme Dergisi*. 29(1-2): 87-107.
- Hazine Müsteşarlığı, 1923-2004 Türkiye Ekonomisi, *Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Cumhuriyetin 80. Yılı Özel Sayısı*: 3-42.
- Kar, Muhsin ve Ağır, Hüseyin(2005). Finansal Derinleşmenin Göstergeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı: 496: 50-67.
- Kar, Muhsin ve Kara M. Akif(2001). Finansal Entegrasyon ve Sermaye Akışkanlığı: Türkiye Örneği. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*. Yıl:16, Sayı: 180: 62-71.
- Mıhçı, Sevinç(2000). Finansal Serbestleşme Sonrası Türkiye Ekonomisi. *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*. Cilt: 18, Sayı:2: 83-107.
- Mıynat, Mustafa(2003). Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İktisat Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi. *CBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa*.

- Pekkaya, Semra ve Kesici, Sinan(2000). Türkiye Örneğinde Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Dengeler Üzerinde Reel Kesim Mali Kesim Ayrımıyla Etkileri. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl: 15, Sayı: 167: 58-83.
- Sönmez, Sinan(2003). Türkiye’de Finansal Serbestlik: İstikrarsızlık Faktörü Mü? Kalkınmanın İtici Faktörü Mü?. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt:14, Sayı: 49: 210-224.
- Stiglitz, J.E. (1994). The Role of the State in Financial Markets. *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics 1993*: 19-62.
- Studart, Rogerio(1993). Financial Repression and Economic Development: Towards a Post-Keynesian Alternative. *Review of Political Economy*, 5(3): 277-298.
- Ulusoy, Ahmet ve Karakurt, Birol(2004). Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Sermaye Hareketleri: Nedenleri ve Etkileri. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl:16, Sayı: 185: 103-116.
- Van Wijnbergen, Sweder (1983). Credit Policy, Inflation and Growth in a Financially Repressed Economy. *Journal of Development Economics*. 13(1-2): 45-65.
- Voyvoda, Ebru ve Yeldan, Erinç(2002). Türkiye Ekonomisi İçin Kriz Sonrası Alternatif Uyum Stratejileri. *İktisat, İşletme ve Finans*. 17(200): 18-28.

İNTERNET

- TCMB(2002). Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf>

